

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 93 1972

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, Uppsala 1973

artiklar som föranlett dem. I enlighet med bokens syfte har endast medtagits sådana utgåvor av Andersens verk som även innehåller bidrag till litteraturen om honom, i form av inledningar eller kommentarer.

Bibliografin är alltså ett mycket funktionsdugligt arbetsredskap. Den ger också möjlighet till överblick över Andersen-utgivningen och -forskningen. Blott ett par kommentarer. Det är med tanke på den sida av hans psykologiska läggning som inledningsvis berördes inte förvånande att hans efterlämnade papper utgjort en rik källa, varur ett stort antal utgåvor av korrespondens och autobiografiska kunnat ösas. I detta sammanhang bör nämnas att en utgivning av hans dagböcker i en fullständig, textkritisk edition i tio band har inlets 1972. Den omfattande utgivningen av primärmaterial bör ses i ljuset av det stora intresse för Andersens person och levnadsförhållanden som även satt sin prägel på litteraturen om honom. En viss förskjutning från person-intresse till verk-intresse kan visserligen skönjas inom den period bibliografin omfattar, men att den del av bidragen som har biografisk inriktning, ofta rena marginalanteckningar av miscellanea-karaktär, fortfarande är ganska omfattande vittnar om den fascination som hans personlighet och livsöde alltjämt utövar. Mycket av denna litteratur bygger i övrigt på rätt lättvinda paralleller mellan diktarens levnad och produktion och förmedlar genom sin alltför okritiska villighet att foga sig efter den paradigm han själv uppställt med Mitt Livs Eventyr en starkt sentimentaliserad Andersen-bild. Trots de många biografier som föreligger, t. ex. Böoks från 1938 som vunnit stor spridning, saknas den stora kritiska H. C. Andersen-biografi, av typ Lamms verk om Strindberg, som väl skulle kunna korrigera denna bild — det är inte otroligt att hans egen stora aktivitet på området i viss mån verkat hämmande på forskningen.

Det är emellertid eventyren som helt dominerar utgivningen av Andersen-verk, naturligt med tanke på att de utgör hans verkligt originella bidrag till världslitteraturen och att det helt är på dem som hans internationella berömmelse baserats. Inför vissa rent kommersiella ytringar av denna berömmelse, som dansk turistpropaganda hårt utnyttjat, har den mot sitt material i allmänhet så lojala bibliografer i övrigt satt stopp — vid nr. 1441 (år 1952) konstaterar han torrt: »De mange artikler i anledning af Sam Goldwyns HCA-film — samt af hovedrolleindehaveren Danny Kayes besøg i Danmark og i HCA's seng — er ladet ude af betragtning!»

I hur vid utsträckning eventyren också domi-

nerat den litterära forskningen är dock förvånande. De var föremål för den första avhandlingen om författarskapet, Hans Brix' H. C. Andersen og hans Eventyr, 1907, ett arbete som fått många efterföljare. En ständig källa till irritation hos Andersen var kritikernas obehågenhet att genomskåda den underrubrik, »fortalte for Børn», med vilken de första eventyrhäftena var försedda. 1900-talets litteraturforskare torde dock genom sin syn på sagorna som existentiella parabler, vars symbolik och filosofiska och religiösa innebörd utgör angelägna tolkningsuppgifter, i rikt mått ha sonat vad deras dåtida kollegor förbrutit. Även uppgiften att analysera sagornas stil och söka definiera dess egenart har lockat många forskare — ett huvudverk är här Paul V. Rubows undersökning i H. C. Andersens Eventyr. Forhistorien — Idé og Form — Sprog og Stil, 1927.

Andsens övriga produktion, hans lyrik och dramatik, hans reseskildringar och stora romaner har i forskningshänseende i stort sett varit hänvisade till en tillvaro i eventyrens skugga, i viss mån betraktad som förövningar och biprodukter och som eftergifter för tidens populära genrer. Intressant är därför att man i bibliografin inom den senaste forskningen kan urskilja en förskjutning till framför allt romanernas förmån, en tendens som bekräftas av bidrag publicerade efter bibliografins slut och av det faktum att flera unga forskare i Danmark för ögonblicket arbetar med denna sida av författarskapet. Detta torde vara en följd av det stigande intresset för de olika genrerernas ställning och utveckling i perioden mellan romantiken och det moderna genombrottet, en period som dels kännetecknas av framväxten av nya stora läsarkategorier, dels av konfrontationen mellan romantik och realism, ofta inom samma verks pärmar.

Niels Halkjær

Michael Meyer: *Henrik Ibsen. En biografi*. Gyldendal Norsk Forlag. P. A. Norstedt & Söners Förlag. Sthlm (tr. Oslo) 1971.

Det moderna genombrottet i Nordens litteratur. Urval och kommentar av *Lars Furuland*. Wahlström & Widstrand. Sthlm 1971.

En reviderad nyutgåva av Halvdan Kohts *Henrik Ibsen. Ett diktarlöv* (1928-29) utkom 1954. Biografin har 1971 getts ut också i engelsk översättning med titeln *Life of Ibsen* (Benjamin Blom. New York). Kohts omarbetning var mer orienterad gentemot psykologiska faktorer och mot *diktaren* Henrik Ibsen. »Koht var också en fremragende historiker», konstaterar Michael

Meyer i förordet till sin monografi, »og hans bok må være grunnstenen for ethvert nytt arbeide om Ibsen». Meyers egen stora biografi över Henrik Ibsen begynte utkomma 1967: *The Making of a Dramatist, 1828-1964*. Därpå följde ytterligare två delar med titlarna *The Farewell to Poetry, 1864-1882* samt *The Top of a Cold Mountain, 1883-1906*. (Rupert Hart-Davis. London 1967, 1971. USA: Doubleday. New York 1971.) Meyer som under tre år i slutet av 1940-talet var engelsk lektor vid Uppsala Universitet, hedrades 1964 med Svenska akademiens guldmedalj för sina Strindbergsöversättningar. Hans tolkningar av Ibsens dramer har av flera engelska och amerikanska kritiker betecknats som »definitiva»; härvid är dock att beakta konkurrensen från *The Oxford Ibsen* (Oxford University Press), en edition som nu nalkas sin fullbordan och vars tredje del, som rymmer Brand och Peer Gynt, har utkommit 1972. (Edited by James Walter McFarlane with translations by James Kirkup and Christopher Fry.) I denna utgåva saknas nu bara del VIII, som skall innehålla Ibsens tre sista skådespel.

En beskyllning för plagiat drabbade i Scandinavica (Maj 1968) den första delen av Meyers biografi. Det var James McFarlane (University of East Anglia) som i en recension påvisade hur nära Meyer gång efter annan följde Koht, Bull och Mosfjeld (Henrik Ibsen og Skien) i sin framställning. »An immense account of industry has gone into its compilation; and many of the comments the author makes *en passant* are stimulating and provocative. If however — as a number of earlier reviews have explicitly suggested — the book makes claim to be welcomed for its 'scrupulous scholarship', one can only record one's disagreement.» I det följande häftet av Scandinavica tillbakavisades redaktionellt McFarlanes beskyllningar mot Meyer för plagiat. Under rubriken »Ibsen: An apology» kunde man läsa att Mr Meyer »has pointed out that all his sources were in fact duly acknowledged. On further consideration of the terms both of the introduction to and the bibliography of the book Professor McFarlane is satisfied that his conclusion was quite unwarranted and that his review did Mr Meyer a considerable injustice.» I sitt förord till den väldiga, nästan 900-sidiga volym som nu föreligger i utmärkt norsk översättning framhåller Meyer också att det finns åtskilligt att tillägga till Kohts biografi: »Det finns meget stoff som en Ibsen-gransker bør ha kjennskap til og som han ikke finner der /.../ Materialet er ikke nytt, for så vidt som alt har vært trykt før et eller annet sted, med én — og, efter min

mening, viktig — undtagelse, nemlig Ibsens reagensbøker (som nødvendiggjør revisjon av mange tidligere fastholdte antagelser). Min oppgave har vært å samle og vælge ut og veve det sammen til en beretning.» Betecknar man med McFarlane Michael Meyers verk som *kompilatoriskt*, låter sig detta omdöme förvisso väl förenas med en hög uppskattning. Här finns i denna mäktiga volym i en lättlöpande framställning samlade en oerhörd mängd biografiska fakta. Jag delar till fullo Arthur Koesters åsikt att Meyer har gett ett bidrag av varaktigt värde för studiet av europeiskt drama. Att monografin föreligger på engelska liksom i amerikansk utgåva är betydelsefullt för den internationella Ibsenforskningen och för undervisningen i hans dramatik. Notapparat, en selektiv bibliografi och ett förträffligt register bidrar i hög grad till bokens användbarhet.

Remarkabelt ur metodaspekt är givetvis inte Meyers arbete. Det prövar naturligt nog inga nya »approaches to Ibsen» för att anknyta till *Proceedings of the Second International Ibsen Seminary* (Cambridge, August 1970): *Contemporary Approaches to Ibsen* (Universitetsforlaget. Oslo 1971). Nu rymmer väl inte heller denna »Ibsenårsbok» några sensationellare perspektiv; jag har mest fäst mig vid en rejäl teaterhistorisk belysning av premiären på Dockhemmet i Köpenhamn av Frederik og Lise-Lone Marker. I övrigt dominerar mer eller mindre subtila utläggningar av Ibsens symbolik. Låt mig i detta sammanhang påpeka att John Northams välkända symbolistiska studie över *Ibsen's Dramatic Method* föreligger i ett oförändrat omttryck (Universitetsforlaget. Oslo 1971); däremot har Arne Duve i viss mån stöpt om sin över 25 år gamla psykoanalytiska bok om *Symbolikken i Henrik Ibsen's skuespill* (1945), när han nu utger den på nytt under titeln *Ibsen — bak kulissene* (Gyldendal Norsk Forlag. Oslo 1971). »Selv om bakgrunnsstoffet er blitt fyldigere, blir mine tolkninger fra tidligere stort sett uforandret, om enn nye nyanser nødvendigvis må komme till. Metoden blir som før at prøve å relatera relevant bakgrunnsstoff til Ibsen og hans dramaer — ikke minst hva den psykiske dynamikk angår — og da særlig det som vedrører skaperprocessene og omformningsteknikken.» Meyer ansluter sig till Duve, når denne hävdar att Hedda Gabler är ett Ibsenskt självporträtt; »hun representerer dikterens undertrykte og forkrøblede liv.» Också i sammanhang med Brand refererar Meyer till Duve. Men han ansluter sig här på ett par punkter mer till regissören Michael Eliott som med stor framgång iscensatte Brand i London 1959. Överhuvud taget är det till

Elliott och en annan teaterman som Michael Meyer anser sig stå i speciell tacksamhetsskuld så till vida som han »av dem lärte å se på Ibsen som en mann som skrev for teatret, snarere enn med tanke på det trykte ord, og det er først og fremst ut fra det synspunkt jeg har skrevet boken».

Det måste visserligen sägas att den estetiska analysen av dramerna liksom f.ö. de dramaturgiska aspekterna kommer väl mycket i skymundan i monografen med dess life- and letters-karaktär och att det t.ex. är nödlösningar att på fyra rader referera innehållet i *Gengangere* eller att på tre sidor återge repliker ur *Brand*. Meyer är genomgående uppmärksam på hur Ibsens pjäser togs emot i Norden och i andra länder, allteftersom hans världstrykte växte. »En betydlig dikters biografi er ikke bare hans livshistorie, men også, og det er kanskje det viktigste, den er beretningen om en rekke eksplosjoner som han forårsaker på steder han aldri har sett bland mennesker han aldri har møtt.» Vad Ibsens egen livshistoria beträffar, får Meyer som sålunda gärna och ofta avtrycker brev, anledning beklaga att han var en så eländig brevskrivare; om hans privatliv i Christiania 1859-62 vet vi så gott som intet, heter det och Meyer dröjer också vid andra »irriterande lakuner» i vår kunskap om Ibsens liv. Brev till Suzannah Ibsen har av henne själv förstörts: »Forholdet mellom oss to kommer ingen ved.» Karoline Bjørnsons ofta upprepade, illvilliga påstående att Suzannah Ibsen avbröt det sexuella samlivet med maken efter sonen Sigurds födelse är inget att bygga på.

Meyer ger fylliga skildringar av hur Skien, Grimstad, Bergen och Christiania tedde sig på Ibsens tid. Och han anför som ett motto till första delen några ord denne skall ha fällt i ett samtal vid sekelskiftet: »Den som vil forstå meg helt, må kjenne Norge.» Den storslagna men stränga naturen gjorde människorna inätvända och allvarliga. »Hjemme hos oss er hvert annet menneske en filosof! Dertil kommer de lange, mørke vintrene med tett skodde innpå husene — å, de lengter efter solen!» Här företräder ju emellertid Ibsen högst tidstypiska tankar om nationallynnet. De särnorska samhälleliga förutsättningarna för Ibsens »kritiska realism» granskas i gengäld från marxistisk utgångspunkt i ett intresseväckande arbete av Horst Bien: *Henrik Ibsens Realismus. Zur Genesis und Methods des klassischen kritisch-realistischen Dramas* (Rütten & Loening. Berlin 1970). Boken skall ägnas en särskild anmälan i nästa årgång av Samlaren. För Bien framstår Ibsens skådespel från Samfundets stötte över *Et dukkehjem* och *Gengangere* till *En folke-*

fiende som diktarens viktigaste bidrag till världslitteraturen. Michael Meyer åter konstaterar på slutsidorna av sin monografi att vi idag är benägna att sätta Ibsens senare skådespel högst. Han tillägger emellertid: »Men fordi Ibsens aller fornemste egenskap var hans innsikt i menneskesinnet og hans evne til å fremstille dets dybder og mange avskygninger, og fordi dette gjelder hans samfunnskritiske skuespill i like stor utstrekning som alt annet han skrev, virker *Et dukkehjem*, *Gengangere* og *En folkefiende* like fengslende i dag som den gang det var budskapet i dem mer enn menneskeskildringen som surret som en innestengt flue i tillhøretnes sinn.»

*

Som *nordiska texter* i »ALMAserien» (Wahlström & Widstrand) har 1971 publicerats en volym med *Ibsens dramatik*, en annan om *Nittitalsförfattare* samt ytterligare en volym betitlad *Det moderna genombrottet i Nordens litteratur*. Ibsenboken upptar fem dramer (*Brand*, *Et dukkehjem*, *Gengangere*, *Vildanden* och *Hedda Gabler*) och för urval och kommentar svarar *Egil Törnqvist*. Texterna är avtryckta efter *Hundraårsutgåvan*; lovvärt är att Törnqvist också vittjat denna vetenskapliga huvudutgåva på Ibsens egna anteckningar till dramerna i fråga. För litteraturanvisningarna har Törnqvist inte hunnit uppmärksamma Horst Biens ovan berörda studie. Värdefullt är att antologin försetts med en bildbilaga »avsedd att stimulera till diskussion om intentionerna bakom Ibsens scenanvisningar». Det enda men stora cruxet med antologin är det relativt höga priset. Ibsens dramer finns i billiga och förträffliga skolutgåvor, t.ex. Gyldendals. I en undervisningssituation blir det nödvändigt att välja dessa mindre kostsamma editioner.

Om *Lars Gustafssons* utgåva av *Nittitalsförfattare* har jag också bara gott att säga. Det är tacknämligt med omtrycket av *Pepitas bröllop*, *Hamsuns Fra det ubevidste Sjælsliv* och *Jørgensens Symbolisme* liksom av *Frødings Om humor*. De svenska nittitalslyrikerna är speciellt fylligt representerade; den dansk-norska sekelskiftsymbolismen är så mycket uppmärksammad som kan vara tillfyllest för en påbyggnadskurs i ämnet svenska eller litteraturvetenskap vid våra svenska universitet. Å andra sidan är nittitalslyrikerna ju studerade redan förut på grundkurserna, exempelvis i *Lars Gustafssons egen antologi Svensk dikt från trollformler till Björn Håkanson* (Wahlström & Widstrand 1968). Och för användning i dessa grundkurser är den nya antologin naturligtvis alltför omfattande, specialiserad och dyr.

Det moderna genombrottet i Nordens litteratur betitlar *Lars Furuland* sin textutgåva, men den ger inte riktigt den fylliga bild jag hade väntat av Skandinavians nya, realistiska diktning under 1870- och 80-talen. Det är gott och väl att Kierkegaard får inleda volymen och att Brandes Indledning till Hovedströmningar inte har förbigåtts. Tamt representerad blir Ibsen, eftersom inget drama medtagits, utan enbart lyrik (däribland På vidderne) samt ett brev till Georg Brandes. Inför Bjørnsonurvalet står jag undrande. En fortælling som Faderen och fiskarjantans »første mødes sødme» är inte precis vad man brukar räkna till genombrottslitteraturen, heller inte en dikt som Mit følge. Däremot försvarar Åbne vandel! och den »psalm» som börjar »Ære det evige forår i livet» väl sin plats. Men varför inte ge utrymme åt Over ævne (1883) — det drama varom Georg Brandes förklarade: »Bjørnson har aldrig skrevet noget bedre skuespil — Ibsen heller ikke.» (Berättelsen Støv hade också kunnat komma ifråga.) Lars Furuland har för urvalet fått råd av sin far, f. folkhögskolerektorn Gunnar Furuland. Min mor som vid sekelskiftet låg ett läsår på Askovs folkhögskola, minns en av de danska lärarnas maning: »Lys over landet! Det är det vi vill, men *ikke* i J. P. Jacobsens mening!» Vad jag menar är att Lars Furuland som huvudansvarig för antologin i högre grad än vad han gjort borde ha bevakat de verkligt radikala, uppseendeväckande inläggen från 1870- och 80-talens moderna genombrott. Dessa kunde också gärna ha kontrasterats mot uttalanden av exempelvis Oscar II och Wirsén; däri genom hade antologin blivit färgstarkare och slagkraftigare. Det är gott och väl med tidig lyrik av Holger Drachmann och Jacobsen, men Mogens — »et helt lille stormløb mod 'Reactionen' i Danmark» (Hakon Stangerup) — hade alla gånger varit bättre på sin plats än novellen Et Skud i Taagen. Utrymme för texter som Over ævne och Mogens hade vunnits, om en rad icke relevanta texter av Ola Hansson och Strindberg från 1890-talet och senare i stället hade slopsats. Att Henrik Menander finns representerad med ett par socialistiska poem utgör däremot ett plus. Gustaf af Geijerstam hade varit väl förtjänt av att få något kapitel omtryckt ur Uppsala-romanen Erik Grane (1885). Ännu mer saknar jag Arne Garborg med ett utdrag ur Mannfolk eller Bondestudentar. Hans Jægers Fra Kristiania-Bohømen borde inte heller alldeles ha förbigåtts. Överhuvud taget finns det inget skäl att inte också brandskatta romaner! Kiellands allegoriska novell Torvmyr är ett mindre lyckligt val, allra helst som den valda Pontop-

pidannovellen (Ørneflugt) också utgör en djurfabel. Den bitska satiren i Kiellands romaner och noveller mot norska präster och ämbetsmän är helt mörklagd. Dennes storhet som brevskrivare hade också kunnat markeras. Ur Ola Hanssons Sensitiva amorosa har medtagits två avsnitt. Man hade emellertid välkomnat ett avtryck av *hela* novellsviten. Den fjärde upplagan av detta verk utgavs med en efterskrift av Hans Lindström 1957 i serien Svenska Litteratursällskapets klassikerutgåvor. Sedan denna serie nedlagts har Sensitiva amorosa blivit mycket svåråtkomlig i undervisningssammanhang. Att Furuland försett antologin med mönstergilla bibliografiska hänvisningar skall till slut noteras.

Ulf Wiströck

Johs Lunde: *Alexander L. Kielland. Verdiarv og budskap*. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo 1970. Owe Apeland: *Alexander L. Kiellands romaner*. Universitetsforlaget. Oslo 1971.

Den norske diktaren Alexander L. Kielland är en av de få läsbara och alltjämt lästa åttitalisterna bland romanförfattarna. Tyvärr är denne lättsamme och spirituella moralist från denna litterära epok numera mycket litet läst i Sverige. Och det är synd ty hans bästa romaner som debutromanen Garman & Worse (1880) och Skipper Worse (1882) har fortfarande någonting att ge både genom sin konst och genom det budskap de bär fram.

Just detta budskap är huvudföremålet för den bok som Kielland-forskaren Johs. Lunde publicerat med titeln *ALEXANDER L. KIELLAND. Verdiarv og budskap*. Lunde som är Stavangerbo har tidigare gjort sig känd som en omdömesgill och kunnig Kiellandforskare med boken *Handelshuset* bak Garman & Worse. Jacob Kielland & Søn (1963) där han ingående och effektivt dokumenterar den nära förbindelsen mellan romanernas handelshus och verklig-hetens.

Lunde koncentrerar sig huvudsakligen på romanerna Garman & Worse och Skipper Worse som han med all rätt finner vara de mest levande av Kiellands romaner men han ger också utblickar över hela Kiellands diktning. I sin bok är han ute för att revidera den enligt hans uppfattning gängse bilden av Alexander Kielland som patentradikal författare, »markert ved stikord som ateist, rasjonalist, brandesianer, prestehater, venstreradikaler, — en nådelös angriper av kirke, embetsstand, besteborgerskap og konvensjonell moral. Man er blitt hengende fast i åttiårenes og positivismens forestillinger».